

TÜRKLERDE ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK

medeniyetimizi yaşatan iller

CİLT II

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Prof. Dr. Koray ÖZCAN

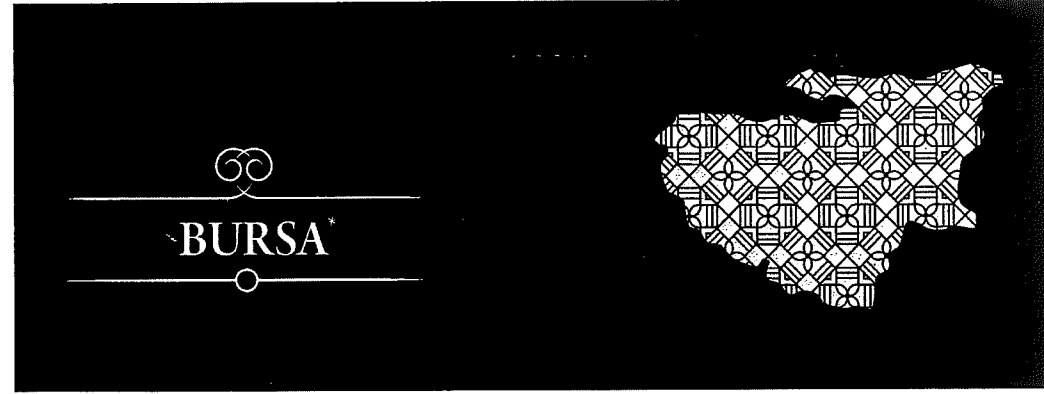
Prof. Dr. Caner ARABACI

Prof. Dr. M. Serhat YENİCE

ANKARA

NİSAN 2023

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

021123

En eski nüvesini, Uludağ'ın alt eteğinde dik yamaçlar üzerindeki Hisarın teşkil ettiği Bursa'nın temelini Kartacalı Hannibal'in attığı kabul edilir. Şehrin bulunduğu yer, Kocaçay ve Simav-Susurluk çaylarının vadisinden oluşan geniş ovaya hâkim bir konumdadır. Stratejik öneminden dolayı MÖ. II. yüzyıl sonlarında I. Prusias (MÖ. 228-182) tarafından yeniden inşa edilerek tahkim edildiği bilinmektedir¹. Adı, Antik Çağlarda "Prusa"dır. Aynı adla anılan diğer şehirlerden ayırt etmek için "Prusa ad Olympum" olarak da anılmıştır. Günümüzde Bursa olarak telaffuz edilmektedir.

Bursa, fethedildikten kısa bir süre sonra devlet merkezi olunca Bursa Kalesi'ne yerleşen Osmanlılar daha sonra kale altındaki düzlük alanda yeni şehri kurmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında gayrimüslimler kaleden ayrılmışlar; kalenin kuzey-doğu kesiminde ve batısındaki Setbaşı ve çevresinde yerleşmişlerdir. Ancak yine de Hisar'da kiliseler varlıklarını sürdürmüş; az da olsa gayrimüslimler burada oturmaya devam etmişlerdir².

Fethedildiğinde surlar, Tekfur Sarayı, bir manastır ve kilise dışında kamusal bina mevcut olmayan Bursa'da 1326'dan sonra doğal olarak öncelikle Hisar içinde gelişme görüldü. Yeni gelen Türk nüfusun önce buradaki boş yerlere yerleştiği, sonra yeni evler yapıldığı ve mahallelerin oluştuğu tahmin edilmektedir. İlk mahalleler arasında Kavaklı, Yaniçoğlu, Çırağ Bey, Helvacıoğlu, Osmancık, Ortapazar, Alaeddin ve Yerkapı bulunmaktadır.

Burada Bursa Kadısı Koca Naib'in yaptırdığı Kavaklı Camii, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın yaptırdığı Helvacıoğlu Mescidi bulunuyordu. Şehir, 1339 yılından itibaren kalenin doğusunda surların dibinden akan Gökdere'nin kolundan hemen sonra yer alan bölgede gelişim gösterdi. Bir cami, medrese, imaret, hamam ve handan oluşan Orhan Külliyesi ilk kentsel yapı özelliğini taşıyor. Bu yöre, tarihi Bursa'nın üretim ve ticaret merkezinin çekirdeği olacak, daha sonraki dönemlerde aynı tür yapılarla genişleyecektir. Diğer taraftan Orhan Bey, Şehadet Camii'nin tam karşısına düşen mevkide Tekfur Sarayı'nı ve çevresini yeniden düzenleyerek "Bey Sarayı" haline getirdi. İbn Battuta, 1333'te Bursa'yı çarşılarının güzelliği, caddelerinin genişliği ve sıcak su akan membarlarıyla muazzam bir şehir olarak tanımlar³. Zindan bölümü de bulunan Bursa Hisarı, şehrin yönetim fonksiyonunu yüklenmiş bir kesim olup tehlikeli zamanlarda şehir yerleşikleri için bir sığınaktı.

Giderek gelişen Bursa'da 1530 tarihli arşiv bilgilerine göre 147 mahalle bulunuyordu⁴. Şehirde Kapan Hanı, Galle Pazarı, Bedesten, 669 dükkân, 10 büyük han, genellikle işçilerin barındığı 608 bekar odası, 11 hamam, 18 cami, 130 mescit, 30 medrese, 10 zaviye mevcuttu⁵.

Bursa'nın bir transit üretim ve ticaret merkezi olarak ün kazanmasına neden olan çarşıları geniş bir alanı kapsamaktaydı. Güneydoğuda Tahtakale'den başlayarak doğuda Gökdere'ye

¹ Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU, Bursa Uludağ Üniversitesi (Ereklı), ORCID: 0000-0003-0167-6283, yozugozlu@gmail.com; Prof. Dr. M. Serhat YENİCE, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4256-2215, serhatyenice@hku.edu.tr

² Halil İnalçık, "Bursa", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s.446.

³ Halil İnalçık, "Murad I", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s.156.

⁴ *Seyahatnâme*, İstanbul 1993, s.428-430.

⁵ Ö. Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, S. 10 (1953), s.22.

⁶ BOA, *Tahrir Defteri*, no. 166, s.197-198.